

TÜRKİYE’NİN ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARETİNİN ANALİZİ*

Murat Ozan BAŞKOL**

Özet

Endüstri-içi ticaret, son yıllarda uluslararası iktisat literatüründe oldukça önem kazanan bir konudur. Endüstri-içi ticaret, aynı endüstriye ait malların hem ihraç hem de ithal edilmesidir. Sanayileşmiş ülkeler arasında gerçekleşen dış ticaretin önemli bir kısmı endüstri-içi ticaret şeklindedir. Bu çalışma 1969-2009 dönemi için ülkemizin dış ticaretinde endüstri-içi ticaretin payını Grubel-Lloyd Endeksi kullanarak SITC 3 basamaklı dış ticaret verileri bazında analiz etmektedir.

Anahtar Kelime: Endüstri-içi ticaret, Grubel-Lloyd Endeksi.

Abstract

Intra-industry trade gained considerable importance in international economics literature in recent years. Intra-industry trade is the simultaneous export and import of goods within the same industry. Among industrialized countries a significant portion of the foreign trade in the form of intra-industry trade. This paper analysis the share of intra-industry trade in Turkey’s foreign trade within the period 1969-2009 by using Grubel-Lloyd Index at SITC 3 digit levels.

Key Words: Intra-Industry Trade, Grubel-Lloyd Index.

1. GİRİŞ

1980’li yıllarda uluslararası iktisat literatüründeki en önemli gelişmelerden biri hiç kuşku yok ki, aksak rekabet piyasası koşullarını içeren modellerin yaygınlaşması ve bu modellerin getirdiği açılımların yarattığı teorik zenginliktir. Bu doğrultudaki gelişmeleri stratejik ticaret politikası ve endüstri-içi ticaret yazını olmak üzere iki ana ekseninde toplamak

* Bu makale, Murat Ozan Başkol’un “Endüstri-içi ticaret teorisi açısından dış ticaret yapımızın değerlendirilmesi” isimli doktora tezinden üretilmiş ve 2005-2009 dönemini kapsayacak şekilde güncellenmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., Uludağ Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü.

mümkündür. Bu tartışmalar eksenindeki önemli katkılardan biri, aksak rekabet piyasası koşullarında dış ticaret politikasının rekabeti ne yönde etkileyeceği üzerinedir. Bu tartışmanın odağında ise James Brander ve Barbara Spencer tarafından geliştirilen ve müdahaleci dış ticaret politikalarıyla oligopolcü piyasalarda oluşan karların yabancı firmalardan yerli firmalara aktarılabilmesini savunan *stratejik ticaret politikası* yer almaktadır. Uluslararası iktisat yazınındaki diğer önemli katkıysa *endüstri-içi ticarete* yöneliktir ve literatür ana hatlarıyla ülkelerin neden aynı endüstriye ait malları hem ihraç hem de ithal ettikleri sorusuna yanıt aramaktadır.

Uluslararası iktisat teorisi, birincil mallar ile mamul mallar arasındaki bir başka ifadeyle endüstriler arasındaki dış ticaretin nedenlerini analiz eder. Ancak ülkeler arasında birbirleriyle çok kolay ikame edilebilen aynı endüstrinin farklılaştırılmış mallarının ticareti de yapılmaktadır. Günümüzde sanayileşmiş ülkeler arasındaki toplam ticaretin önemli bir kısmı aynı endüstrinin farklılaştırılmış mallarının ticareti bir başka ifadeyle endüstri-içi ticaret şeklindedir. OECD tarafından yapılan bir çalışmada toplam mamul mal ticareti içinde endüstri-içi ticaretin payı 1996-2000 döneminde Fransa'da %77.5, Kanada'da %76.2, İngiltere'de %73.7, ABD'de %68.5, İtalya'da %64.7 olarak hesaplanmıştır. (OECD, 2002:161)

Bu çalışmanın amacı, ülkemizin dış ticaret yapısı içerisinde endüstri-içi ticaretin büyüklüğünü belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda önce endüstri-içi ticareti açıklayan teorik modeller ele alınacaktır. Endüstri-içi ticaretin ölçülmesi ve toplulaştırma problemi analiz edildikten sonra ülkemiz dış ticareti içerisinde endüstri-içi ticaretin payı analiz edilecektir.

2. ENDÜSTRİ-İÇİ TİCARET: TEORİK YAKLAŞIM VE ÖLÇÜLMESİ ÜZERİNE

Endüstri-içi ticaret, faktör girdileri ve tüketim açısından birbirine yakın ikame malların eşanlı ithalat ve ihracatı olarak tanımlanmaktadır.(Tharakan ve Calfat,1996:74) Endüstri-içi ticaret aynı endüstriye ait malların hem ihraç hem de ithal edilmesidir. Bir başka ifadeyle endüstri-içi ticaret ülkelerin örneğin neden otomobil ihraç ederken aynı zamanda ithal ettikleri sorusuna cevap aramaktadır. Endüstri-içi ticaret kavramı yerine literatürde sanayi-içi ticaret, iki yönlü ticaret, benzer ürünlerde iki yönlü ticaret kavramları da kullanılmaktadır.

2.1. Endüstri-içi Ticaret:Teorik Yaklaşım

Endüstri-içi ticaretin ortaya çıkışı 1960'lı yıllarda Verdoorn, Balassa gibi iktisatçıların gümrük birliği oluşturulduktan sonra endüstri-içi uzmanlaşmanın arttığı yönündeki bulgularına dayanmaktadır. Verdoorn ve

Balassa'nın çalışmaları önemli olmakla birlikte endüstri-içi ticaret sistematik biçimde Grubel ve Lloyd'un çalışmasıyla ortaya konmuştur. Grubel ve Lloyd'un çalışması gerek farklılaştırılmış ürünlerin dış ticaretine teorik bir bakış açısı sergilemesi gerekse de endüstri-içi ticaretin ölçüm yönteminin ortaya konulması bakımından önemlidir. Grubel ve Lloyd, 1959–1967 dönemi için 3 basamaklı dış ticaret istatistiklerinden hareketle AET üyeleri, Kanada, ABD, Japonya ve Avustralya için endüstri-içi ticaret seviyesini hesaplamıştır. 1967 yılında İngiltere'de endüstri-içi ticaretin payı ortalama % 69, Fransa'da % 65, Belçika/ Lüksemburg'da % 63, Hollanda'da % 56, ABD'de % 49, Kanada'da % 48, İtalya'da % 42, Japonya'da % 21 ve Avustralya'da % 17 olarak hesaplanmıştır.(Grubel ve Lloyd,1975:37) Aynı dönemde özellikle kimyasallar (% 69) ve makine ve ulaştırma araçlarında (% 59) yoğun endüstri-içi ticaretin varlığı saptanmıştır.

Endüstri-içi ticareti açıklamaya yönelik ortaya konan teorik modellerin asıl gelişimi ise A.Dixit ve J.Stiglitz ve K.Lancester'ın tüketici tercihlerini ve ölçek ekonomilerini genel denge modeli içinde şekillendirmeleri ve P.Krugman ve K.Lancester'ın bu modelleri açık bir ekonomi temelinde uygulamalarıyla olmuştur. (Greenaway ve Milner,1986:2)

Endüstri-içi ticaretin nedenini monopolcü rekabet ve oligopol piyasası özelinde inceleyen aksak rekabet modelleri olduğu kadar endüstri-içi ticareti Hecksher-Ohlin teoremi varsayımları dahilinde açıklayan çalışmalarda mevcuttur.

R.Falvey (1981) ve R.Falvey ve H.Kierzowski (1984) tarafından geliştirilen modeller ulaştıkları sonuçlar itibariyle Hecksher-Ohlin teoremiyle benzerlik arz ettiklerinden literatürde Neo-Hecksher-Ohlin modelleri olarak değerlendirilmektedir. R.Falvey'in modeli 2x2x2 (iki ülke, iki mal ve iki üretim faktörü) şeklindedir. Geleneksel teoriden mümkün olduğunca uzaklaşmadan modelini oluşturduğunu belirten Falvey, Hecksher-Ohlin teoreminin otarşi durumunda ülkelerdeki faktör fiyatlarının farklı olmasına yol açan ülkelerin farklı faktör donanımlarına sahip olduğu varsayımını aynen korumuştur. Ancak modeli Hecksher-Ohlin teoreminden iki noktada ayrılmaktadır. (i) Emek her iki malın üretiminde kullanılırken sermaye sadece farklılaştırılmış ürünün üretiminde kullanılmaktadır. Endüstri veri sermaye stoku (k) ile veri ücret düzeyinden (w) istihdam ettiği işgücünü kullanarak farklı kalitelerde mallar üretmektedir. Üretilen mallar içerdikleri sermaye/emek oranına bağlı olarak yüksek veya düşük kaliteli olarak nitelendirilmektedir. Bir malın yüksek kaliteli olması demek, o malın üretiminde sermayenin emeğe göre daha fazla kullanılması demektir. (ii) Sektörlerden en az bir tanesinin homojen ürün yerine dikey farklılaştırılmış ürün ürettiği varsayılmıştır. Falvey'in modelinde endüstri-içi ticaret farklı faktör yoğunluklarının sonucu ortaya çıkmaktadır (Falvey,1981:499). Bir başka ifadeyle yüksek sermaye/emek oranına sahip malların daha yüksek

kaliteli olduğu ve sermaye yoğun ülkelerin bu mallarda uzmanlaşmaları, emek yoğun ülkelerin ise daha düşük kaliteli mallarda uzmanlaşmaları gerekmektedir. Bu sonuç Hecksher-Ohlin teoreminin öngördüğü ülkelerin nispi olarak daha fazla sahip olduğu üretim faktörünü üretimlerinde yoğun olarak kullandığı mallarda uzmanlaşması fikriyle paraleldir. Falvey'in bu analizi talep yönüne daha fazla ağırlık verilerek ele alınmış (Falvey ve Kierzkowski,1987:150) ve endüstri-içi ticaretin nedeni ülkelerdeki gelir düzeylerinin farklılığı olarak açıklanmıştır.

“Large number cases” olarak adlandırılan ve monopolcü rekabet piyasası koşulları altında endüstri-içi ticareti analiz eden modellerde piyasaya girişin serbest olduğu ve piyasada sadece tek bir ürün üreten çok sayıda firmanın varlığını sürdürdüğü ve tüketici tercihlerinin farklılaştığı varsayımlarına rastlanmaktadır (Greenaway ve Milner,1987:42). Bu modellere P.Krugman(1979), K.Lancaster(1980) ve E.Helpman'ın (1981) çalışmaları örnek olarak gösterilebilir. Monopolcü rekabete dayanan dış ticaret teorilerine göre endüstri-içi ticaretin ortaya çıkması iki temel varsayıma, ürün farklılaştırması ve ölçeğe göre artan getiri, dayanmaktadır. (Helpman,1984:355) Birinci varsayım; iki ülkeli bir dünyada, her iki ülkede de ürün farklılaştırmasına giden sektörlerin olduğu ve ülkelerde ürünün her bir çeşidi için talebin bulunduğuudur. Monopolcü rekabet piyasası koşullarında endüstri-içi ticareti açıklayan modellerde modelin talep yönü oluşturulurken tüketicinin fayda fonksiyonundan hareket edilmiştir. Paul Krugman modelinde Dixit-Stiglitz tipi fayda fonksiyonundan yararlanmıştır. Dixit ve Stiglitz'e göre tüketiciler aynı fayda fonksiyonuna sahiptirler ve tüketiciler tüketebile-cekleri tüm malları tüketmeyi tercih etmektedirler.(Dixit ve Stiglitz,1977:297) K.Lancaster, E.Helpman gibi iktisatçılarsa tüketicilerin mümkün olan tüm malları tüketmektense ideal tercihlerini tüketmeyi yeğlediklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla tüketiciler ideal tercihlerini tükettiklerinde fayda düzeyleri artmaktadır. İkinci varsayım ise, farklılaşmış ürünlerin her bir çeşidinin üretiminde ölçeğe göre artan getirinin olduğuudur. Ürün farklılaştırması ve ölçeğe göre artan getiri sözkonusu iken, farklılaştırılmış ürünlere olan talebin karşılanabil-mesi için bir malın her çeşidinin ülkelerdeki firmalar tarafından üretilmesi ölçek ekonomileri nedeniyle müm-kün değildir. Endüstri-içi ticarete yol açan ana neden burada yatmaktadır: Ülke içinde bir malın her çeşidine talep varsa (I.varsayım) ve ölçek ekonomileri ülkede malın her çeşidinin üretilmesini olanaklı kılmıyorsa (II.varsayım) ülke içinde talebi olan ancak üretilmeyen mal çeşitleri, bu mal çeşidini üreten ülkeden ithal edilecektir.

“Small number cases” kabul edilen modeller ise endüstri-içi ticareti oligopol piyasası ekseninde analiz etmektedir. Bu modeller ürün tipine göre yatay farklılaştırılmış ürünler (Eaton ve Kierzkowski(1984) ve benzer ürünler Brander ve Krugman (1983) şeklinde değerlendirilebilir. Bu

çalışmaları ayrıca firmanın aldığı fiyatlama, reklâm harcamaları, üretim miktarı gibi kararlara diğer firmaların verdikleri cevaba görede (conjenktürel variation) sınıflandırmak mümkündür.(Greenaway ve Milner,1987:42)

2.2. Endüstri-İçi Ticaret: Ölçülmesi ve Toplulaştırma Problemi

Endüstri-İçi ticaret hesaplamalarında genellikle Grubel-Lloyd Endeksi kullanılmaktadır. Grubel Lloyd Endeksini şu şekilde gösterebiliriz:

$$B_j = X_j + M_j - \frac{|X_j - M_j|}{X_j + M_j} \times 100$$

B_j ; ülkenin j ürünündeki endüstri-İçi ticaret endeks değerini, X_j ; ülkenin j ürünündeki ihracat değerini, M_j ; ülkenin j ürünündeki ithalat değerini göstermektedir. Endeks [0-100] aralığında bir değer almaktadır. Endeks değerinin yüz olması ya da yüze yakın bir değer alması durumunda j ürünündeki dış ticaretin endüstri-İçi ticaret nitelikli olduğu, sıfır olması ya da sıfıra yakın bir değer alması ise endüstri-İçi ticaretten ziyade endüstriler arası ticaretin hakim olduğu anlamına gelmektedir. Grubel-Lloyd Endeksi, endüstri-İçi ticaretin toplam dış ticaret içindeki payını göstermektedir. Ancak endüstrilerin dış ticaret hacminin toplam dış ticaret hacmi içerisindeki nispi ağırlıkları farklıdır. Dolayısıyla her endüstrinin alt ürün grupları için hem toplam dış ticaret hacmi içerisindeki ağırlıklarını belirlemek hem de söz konusu alt ürün gruplarının endeks değerlerini hesaplamamız gerekmektedir. Bu iki değer çarpımlarının toplamı bize endüstri-İçi ticareti ağırlıklı ortalama cinsinden verecektir. *Ağırlıklı ortalama*($W_{j;}$) cinsinden endüstri-İçi ticareti şu şekilde hesaplayabiliriz.

$$\bar{B}_j = \sum w_j \times B_j$$

$$W_j = \frac{X_j + M_j}{\sum X_j + \sum M_j}$$

Endüstri-İçi ticaret hesaplamalarında karşılaşılan en önemli güçlük, toplulaştırma düzeyinin seçimiyle ilgilidir. Kategorik toplulaştırma¹

¹ Kimi iktisatçılar endüstri İçi ticaretin kategorik toplulaştırmadan kaynaklanan istatistikî bir yanığı olduğunu ileri sürmektedirler. Bu iktisatçılara göre temel sorun, farklı faktör yoğunluklarına sahip malların homojen bir grup içinde değerlendirilmeleridir. Endüstri-İçi ticaretin tamamı olmasa bile önemli bir kısmı istatistikî bir yanığıdan ibarettir (Lipsey,1976:314). İngiltere'nin imalat endüstrilerine yönelik olarak yapılan çalışmada aynı endüstri içerisinde değerlendirilen malların farklı faktör bileşimlerine sahip oldukları ve bununda homojen endüstri tanımına uygunluk arz etmediğini ifade edilmiştir (Rayment,1976:208). J.M.Finger (1975), endüstri-İçi ticareti iktisadi bir olay

(categorical aggregation) bir ülkeye ait dış ticaret istatistiklerinde farklı üretim fonksiyonlarına sahip malların aynı endüstri içerisinde yer almaları ve bu verilerin sözkonusu endüstrinin eşanlı ithalat ve ihracat değerlerini yansıtmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Gray,1979:88).

Toplulaştırma düzeyinin seçimi daha gerçekçi bir endüstri-içi ticaret değerinin hesaplanması açısından oldukça önemlidir. Toplulaştırma düzeyi, ürün sınıflandırmasında temel alınan basamak sayısına bağlı olarak birden beşe kadar değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. En yüksek toplulaştırma düzeyi 1, en düşük toplulaştırma düzeyi ise 5 basamaklı toplulaştırma düzeyidir. Ürün sınıflandırmasındaki basamak sayısının azaltılması toplulaştırma düzeyinin artmasına yol açmakta, basamak sayısının artırılması ise ayrıştırma düzeyinin artmasına ve dolayısıyla toplulaştırma seviyesinin azalmasına yol açmaktadır. Şöyle ki 5 SITC kodlu kimya sanayi ve buna bağlı ürünler sanayiini 2 basamaklı olarak tanımladığımızda organik kimyasal ürünler(51), inorganik kimyasal ürünler (52), debagat ve boyacılıkta kullanılan hülusalalar, boya, pigment vb. (53), tıp ve eczacılık ürünleri(54) uçucu yağlar vb. müstahzarları (55), mineral kimyasal gübreler (56) ve ilk şekillerde plastikler, döküntü ve hurdalar (57) gibi 7 alt sektör için hesaplama yapmamız mümkündür. Ancak 3 basamaklı bir analizde ele alınacak alt sektör sayısı 33 olmaktadır. Dolayısıyla bir ülke için endüstri-içi ticaret endeksi hesaplanırken çalışma açısından belirlenmesi gereken en temel nokta, çalışmanın hangi basamak düzeyinde yapılacağıdır. Çünkü 1-2 basamaklı verilerin seçilmesi durumunda hesaplanan endeks değeri olması gerekenden daha yüksek çıkacaktır. O yüzden ki analizin en az iki farklı veri setiyle hesaplanması daha doğru sonuçlara ulaşılması bakımından önemlidir.²

olarak değerlendirilmeyip bir ölçme problemi olarak nitelendirmektedir. O'na göre endüstri-içi ticaret varlığını farklı faktör yoğunluklarına sahip endüstrilerin bir araya getirilmesine borçlu olduğundan değersiz (valueless) bir teoridir.(Finger,1975:583) Finger, ABD imalat endüstrisindeki 81 tane mal grubunu ele aldığı çalışmada fiziki sermaye ve beşeri sermaye yoğunluğu açısından endüstrilerin % 40'a yakın bir kısmının kendi aralarında farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Finger'e göre bu durum farklı faktör yoğunluklarına sahip endüstrilerin aynı endüstri içinde değerlendirilmelerinden kaynaklanmaktadır ve daha gerçekçi bir endüstri tanımlaması yapıldığı takdirde endüstri-içi ticaret niteliğinde görülen dış ticaretin endüstriler-arası nitelikte olduğu anlaşılacaktır. (Finger,1975:586)

² Dış ticaret istatistiklerinin sınıflandırılmasında Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) ve Uluslararası Standart Endüstri Sınıflandırması (ISIC) olmak üzere iki temel sınıflandırma söz konusudur: SITC; malların özelliklerine göre bir sınıflandırma yaparken, ISIC faaliyetleri işleme özelliklerine göre bir sınıflandırmaya tabii tutmaktadır.

3. TÜRKİYE'DE ENDÜSTRİ İÇİ TİCARETİN ÖLÇÜLMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Ülkemizin dış ticaret yapısı içinde endüstri-İçi ticaretin payını belirlemeye yönelik çalışmalar son yıllarda artmış olsa da hala yeterli düzeyde değildir. Söz konusu çalışmalar ağırlıklı olarak ülkemizin AB ya da diğer ülkelerle yaptığı dış ticaret içindeki endüstri-İçi ticaretin payını içeren ülke bazlı çalışmalar şeklindedir. Sektörel bazda endüstri-İçi ticareti analiz eden çalışmalar ise daha kısıtlıdır.

Türkiye'de endüstri İçi ticaret seviyesinin ölçüldüğü ilk çalışma, Martin Kurt Schüler'in İspanya ile Türkiye'de endüstri İçi ticaretin gelişimini 1973-1991 dönemi için analiz ettiği çalışmasıdır. Schüler çalışmasında Grubel-Lloyd endeksini 5 basamaklı dış ticaret istatistiklerini kullanarak hesaplamıştır. Çalışmasında ulaştığı sonuçlardan ilki, İspanya'da 1973 yılında % 33.9 olan endüstri-İçi ticaretin 1990 yılında % 54.9'a yükseldiği, Türkiye'de ise 1973'de % 2.7 olan endüstri İçi ticaretin payının 1991'de % 17.6'ya ulaştığı şeklindedir. Schüler'e göre Türkiye'nin İspanya'ya göre daha düşük bir endüstri-İçi ticaret değerine sahip olmasının nedeni, yeterince sanayileşmemesidir(Schüler,1995:89). Çalışma da ortaya konan bir diğer sonuç ise İspanya'nın endüstri İçi ticaretinin en yoğun olduğu bölge grubu Avrupa Topluluğu (AT) iken, Türkiye'nin AT ile diğer gelişmekte olan ülkelerle arasındaki endüstri İçi ticaret seviyesinin hemen hemen aynı seviyede olduğudur.

1990'larda OECD ülkeleri ve Türkiye'nin dış ticaretinde endüstri-İçi ticaretin payının, 3 ve 4 basamaklı dış ticaret istatistiklerine Grubel-Lloyd endeksi uygulanarak, incelendiği çalışmada ise endüstri-İçi ticaretin Türkiye'nin dış ticaretinde önemli yer tutmadığı, ekonomik gelişmesinin ilerlemesi ve Gümrük Birliği ve dış ticarete serbestleşmenin artışı ile gelecekte önemli bir yer tutabileceği sonucuna ulaşılmıştır. (Duman,1996:11) Çalışmada toplulaştırma probleminden kaçınmak için 3 ve 4 basamaklı dış ticaret verileri kullanılmış olması önemlidir. 3 basamaklı verilerin kullanıldığında 1990, 1991, 1992 ve 1993 yılları için endüstri-İçi ticaretin payı sırasıyla % 23.6, % 22.6, % 21.9 ve % 19.3 olarak belirlenmiştir. 4 basamaklı veriler kullanıldığı zaman ise bu oranlar % 13.5, % 12.9,% 12.7 ve % 12.4 olarak hesaplanmıştır.

Türkiye ile AB arasındaki endüstri İçi ticaretin incelendiği diğer bir çalışmada ise üye ülkelere ait endüstri İçi ticaret seviyesi % 7-%38 aralığında hesaplanmıştır. Türkiye ile Yunanistan (%38) ve Portekiz (%37) arasındaki ortalama endüstri İçi ticaret diğer AB ülkelerine göre daha yüksektir. Yunanistan'ın ve Portekiz'in Türkiye'ye coğrafi yapı, ihrac edilen mal kalemleri ve GSMH gibi değişkenler açısından en çok benzeyen AB

üyeleri olmaları ile bu durumu açıklamak mümkündür (Erk ve Tekgül,2000:17). Ayrıca 1998 yılı için yatay ve dikey endüstri-içi ticaret hesaplanmış ve dış ticaretimizin % 31.1'i tek yönlü dış ticaret, % 63.8'i dikey farklılaşmış ürünlerde iki-yönlü ticaret ve % 5.1'i benzer ürünlerde iki yönlü ticaret şeklinde olduğu belirtilmiştir.

Türkiye'nin AB ve Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile dış ticaretinde endüstri-içi ticaretinin payının hesaplandığı çalışma, 1992-1997 dönemini kapsamakta ve fasillara göre iki basamaklı dış ticaret verilerinden yararlanmaktadır. Söz konusu çalışmada Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin payı 1992'de % 3,3, 1997'de %6,3; AB'nin payı 1992'de %24,9, 1997'de %27,2 olarak hesaplanmıştır. AB ile Orta Asya Türk Cumhuriyetleri kıyaslandığı zaman Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin payı oldukça düşüktür (Gönel,2001a:74).

Tekstil sektörü bazında yapılan ve SITC (Rev.3) üç basamaklı dış ticaret verilerinin kullanıldığı 1990-1997 dönemini kapsayan çalışmada ise 1990'lı yıllardan itibaren tekstil alt sektörlerinin tamamına yakınında endüstri içi ticaretin payının artmakta olduğu tespit edilmiştir (Gönel,2001b:26).1990/91 ve 1996/97 yılları için hesaplanan marjinal endüstri-içi ticaret endekslerinden hareketle tekstil alt sektörlerinde sektörel performansın zayıfladığı vurgulanmıştır(Gönel,2001b:25).

Türkiye'nin AB ve AB dışı ülkeler ile dünya ülkeleri arasındaki endüstri-içi ticaretinin incelendiği diğer bir çalışmada, 1989-1998 döneminde Türkiye'nin AB ülkeleri ile endüstri-içi ticaretinin ağırlıklı ortalama olarak ilksel ürünlerde (SITC 0-4), sınai ürünlerde (SITC 5-8) ve tüm ürünlerde (SITC 0-8) artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.(Küçükahmetoğlu,2002:39) Endüstri-içi ticaretin en yüksek ölçüde artış gösterdiği kesim, mamul ürünler sanayi olmuştur. AB dışı ülkelerle endüstri-içi ticarete ağırlıklı ortalama olarak ilksel ürünlerde çok az bir artış yaşanırken, sınai ürünlerde azalma tespit edilmiştir. Türkiye'nin bir bütün olarak Dünya ülkeleri ile endüstri içi ticareti ilksel ürünlerde artış gösterirken, sınai ürünlerde değişme olmamıştır. Her üç ülke grubunda da ortak olarak görülen bir nokta, standart teknoloji ürünlerinde endüstri-içi ticaretin yaygın olduğudur. Çalışmada ayrıca 1989-1998 döneminde kişi başına düşen gelir düzeyinin arttığı dönemlerde endüstri-içi ticaretin arttığı; AB ile endüstri-içi ticaretin AB dışı ülkelerle aynı seviyeye yaklaştığı bunun da iktisadi bütünleşme ile ilgili olduğu ve sanayileşme düzeyi ilerledikçe endüstri-içi ticaret hacmimizin artacağı sonuçlarına ulaşılmıştır (Küçükahmetoğlu,2002:48).

Türkiye ile AB arasındaki endüstri-içi ticareti ölçmeye yönelik diğer bir çalışma ise SITC (5-8) no'lu sektörler için 3 basamaklı dış ticaret istatistiklerinden hareketle 1991;1995;1999 yıllarını içermektedir. Çalışma

da Türkiye-AB arasındaki endüstri-İçerici ticaret düzeyi % 35 civarında hesaplanmış olsa da gerek Grubel-Lloyd Endeksi sonuçları gerekse de marjinal endüstri-İçerici ticaret endeksi dış ticaret yapımızın hala endüstriler arası nitelikte olduğu sonucu vurgulanmaktadır (Lohrman,2002:47). Ayrıca sektörel performansa bakıldığında söz konusu dönemde özellikle 5 ve 7 no'lu sektörler açısından rekabet gücümüzün kaybedildiği ifade edilmiştir. (Lohrman, 2002:54). Ayrıca düşük kaliteli ürünlerde uzmanlaşmış olmamızda (dikey endüstri-İçerici ticaret) dış ticaretimizdeki endüstrilerarası ticaretin hâkimiyetini doğrulayan bir başka sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

L.Kösekahyaoğlu (2002) 1975–1990 döneminde Türkiye'nin 12 AB ülkesi ile gerçekleştirdiği endüstri-İçerici ticareti incelemiştir. SITC 2 basamaklı sanayi malları endüstri-İçerici ticareti 1975'te % 12 iken 1990'da % 33'e yükselmiştir. Mamul mallar dışındaki malların endüstri-İçerici ticaret hacmi % 37'den % 35'e düşmüştür. Tüm mallara ilişkin endüstri-İçerici ticaret hacmi 1975'de % 21 iken 1990'da % 34'e yükselmiştir. Türkiye'nin benzer faktör donatımına sahip olduğu Yunanistan ve Portekiz ile olan endüstri-İçerici ticaretinin diğer AB ülkelerinden yüksek çıktığı görülmüştür. (Kösekahyaoğlu,2002:118)

Türkiye için endüstri içi ticaret seviyesinin ölçüldüğü bir başka çalışma 1988–1998 dönemini ve çeşitli AB ve OECD ülkeleri ile Türkiye arasındaki ticareti incelemektedir. SITC iki basamaklı dış ticaret istatistikleri ve düzeltilmiş Grubel-Lloyd endeksinin kullanıldığı çalışmada Türkiye'nin dış ticaretinde endüstri içi ticaretin payının artmakta olduğu ve AB ülkeleri ile Türkiye arasındaki endüstri içi ticaretin diğer ülkelere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çepni ve Köse,2003:9). Ayrıca yapılan panel veri analizi sonucunda kişi başına düşen gelir arttıkça ve dış ticaretin önündeki ticari engeller azaldıkça endüstri-İçerici ticaretin artacağı sonucuna ulaşılmıştır (Çepni ve Köse,2003:13).

Türkiye'nin dış ticareti içinde endüstri-İçerici ticaretin payının hesaplandığı en kapsamlı çalışma, SITC 3 basamaklı dış ticaret istatistiklerinden hareketle 1969–1999 dönemi için hem Grubel-Lloyd Endeksi hem de Marjinal Endüstri-İçerici Ticaret Endeksi analizini içermektedir. Çalışmada 1980 öncesine göre 1980 sonrasında endüstri-İçerici ticaretin artmasına rağmen dış ticaret yapımızın hala endüstriler arası nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Erlat ve Erlat,2003:11). Özellikle emek yoğun sektörlerin hem Grubel-Lloyd hem de marjinal endüstri-İçerici ticaret endeksi değerleri açısından yüksek performans gösterdikleri vurgulanmıştır. Ar-Ge yoğun sektörlerin 1980 sonrası yüksek G-L endeksi sahibi olmaları ve 1990 sonrasında da MEİT endeksi değerlerinin yüksekliği en şaşırtıcı sonuç olarak kabul edilmektedir (Erlat ve Erlat,2003:33).

E.İyibozkurt ve O.Başkol ise 1992-2004 dönemine yönelik Gümrük Tarifeleri İstatistik Pozisyonunda yer alan 87.00 fasıl no'lu motorlu kara taşıtları ve bunların aksam ve parçalarına ait verilerinden hareketle otomotiv sektöründe endüstri-içi ticaretin payını hesaplamışlardır. Çalışmada dikkati çeken ilk nokta 2001 yılından itibaren otomotiv sektörü için hesaplanan endeks değerinin % 60'ın üzerinde seyrettiğidir. Öyle ki 2004 yılında bu oran % 87'ye ulaşmıştır. Alt sektörler itibarıyla özellikle otomobil sektörü endüstri-içi ticaretin en yoğun olduğu sektördür ve endüstri-içi ticaret değerinin bazı yıllarda yarısından fazlasını bazı yıllardaysa neredeyse tamamına yakınına kapsamaktadır. (İyibozkurt ve Başkol,2005:47)

Sektörel düzeyde yapılan diğer bir çalışmada ülkemiz kimya sanayinin endüstri-içi ticaret yapısını incelemeye yöneliktir. Çalışmada kimya sanayine ait SITC 5 basamaklı dış ticaret verileri 1990-2005 dönemi için Grubel-Lloyd endeksi ve Marjinal Endüstri İçi Ticaret endeksleri kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada ulaşılan ilk sonuç, kimya sanayi ticaretimizin genel olarak endüstriler arası ticaret yapısıyla dikkat çekmesidir. Türkiye'nin, kimya sanayi endüstri-içi ticaret oranı genel olarak düşük olmasına rağmen son yıllarda bazı alt ürün gruplarında endüstri-içi ticaret yapısının gözlemlendiği diğer önemli bir sonuçtur. Türkiye'nin kimya sektöründe net ithalatçı konumunda olduğu düşünülürse, alt ürün grupları açısından EİT'nin varlığı oldukça avantajlı bir konumu temsil etmektedir.(Kaya ve Gacaner Atış, 2007: 271)

4. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE BULGULARI

Endüstrilere yönelik endüstri-içi ticaret değerleri hesaplanırken Türkiye İstatistik Kurumu veri tabanından elde edilen 1969–2008 dönemine ait Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (SITC) 3 basamaklı dış ticaret verilerinden yararlanılmıştır.

Tablo 1. Ülkemizin Endüstri-İç Ticaret Yapısını İnceleyen Bazı Çalışmalar

İktisatçılar	Yıl	Kullanılan Endeks	Topulaştırma düzeyi	Ülke grupları	Ulaşılan Sonuçlar
Schüller (1995)	1973-1991	Grubel-Lloyd Endeksi	beş basamaklı	AT ve OECD ve sanayileşmekte olan diğer ülkeler	İspanya'da 1973 yılında % 33.9 olan EİT'nin payının 1990 yılında % 54.9'a yükseldiği, Türkiye'de ise 1973'de % 2.7 olan EİT'nin payının 1991'de %17.6 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Duman (1996)	1990-1993	Grubel-Lloyd Endeksi	üç ve dört basamaklı	OECD ülkeleri	Ele alınan dönemde EİT'nin payı 3 ve 4 basamaklı verilerle analiz edilerek toplulaştırma sorunundan kaçınılmıştır.
Erk ve Tekgül (2000)	1993-1998	Yatay ve Dikey EİT ve G-L Endeksi	iki basamaklı	AB ülkeleri	Ele alınan ülkeler için endüstri içi ticaret %7 ve %38 aralığındadır.
Gönel (2001a)	1992-1997	Aquino, Grubel-Lloyd ve Düzeltilmiş G-L Endeksi	fasıllara göre iki basamaklı	AB ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri	Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin payı 1997'de %6.3 ; AB'nin payı aynı yıl %27.2 olarak hesaplanmıştır.
Gönel (2001b)	1990-1997	Grubel-Lloyd Endeksi ve MEİT	tekstil sektörü (üç basamaklı)	-	1990'lı yıllardan itibaren tekstil alt sektörlerinin tamamına yakınında endüstri içi ticaretin payının artmakta olduğu tespit edilmiştir
Lohmann (2002)	1991; 95, 99	Grubel-Lloyd Endeksi ; MEİT Yatay ve Dikey EİT	üç basamaklı	AB ülkeleri	Hesaplanan EİT değerleri dış ticaret yapımızın hala endüstriler arası nitelikte olduğu sonucunu göstermektedir.
Küçükahmetoğlu (2002)	1989-1998	Grubel-Lloyd Endeksi ve Düzeltilmiş G-L Endeksi	üç basamaklı	AB ve AB dışı ülkeler	Kişi başına düşen gelir düzeyi arttığı zaman EİT'nin arttığı; iktisadi bütünleşme sonucunda AB ile EİT'nin arttığı; sanayileşme düzeyi ilerledikçe EİT'nin artacağı sonuçlarına ulaşılmıştır.
Kösekahya oğlu (2002)	1975-1990	Grubel-Lloyd Endeksi	iki basamaklı	12 AB ülkesi	Tüm mallara ilişkin endüstri-İç ticaret hacmi 1975'de %21 iken 1990'da %34'e yükselmiştir
Çepni ve Köse (2003)	1989-1999	Düzeltilmiş G-L Endeksi	iki basamaklı	Seçilmiş AB ve OECD ülkeleri	Panel veri analiziyle kişi başına düşen gelir arttıkça ve dış ticaretin önündeki ticari engeller azaldıkça EİT'nin artacağı sonucuna ulaşılmıştır
Erlat ve Erlat (2003)	1969-2003	Grubel-Lloyd Endeksi ve Marjinal Endüstri İç Ticaret	üç basamaklı	AB-15	1980 öncesine göre 1980 sonrasında EİT artmasına rağmen dış ticaret yapımızın hala endüstriler arası nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
İyibozkurt ve Başkol (2005)	1992-2004	Grubel Lloyd İndeksi	Otomotiv Sektörü (GTİP 87.00 no'lu fasıl)	AB ve diğer ülkeler	Özellikle 2001 yılından itibaren otomotiv sektöründe endüstri-İç ticaret endeks değerinin % 60'ın üzerinde seyrettiği ve alt sektörler itibarıyla otomobil sektöründe yoğun endüstri-İç ticaretin görüldüğü ifade edilmiştir.
Kaya ve Gacaner Atış (2007)	1990-2005	Grubel-Lloyd Endeksi ve Marjinal Endüstri İç Ticaret	Kimya Sektörü (beş basamaklı)	AB, Rusya, Ukrayna ve Çin	Kimya sanayi ticaretimizin genel olarak endüstrilerarası ticaret yapısıyla dikkat çektiği ancak son yıllarda bazı alt ürün gruplarında endüstri-İç ticaret yapısının gözlemlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

**Tablo 2. Endüstriler İtibarıyla Ortalama Endüstri-İçi Ticaret
(2 ve 3 Basamaklı)**

	2 Basamaklı			3 Basamaklı		
	0-4	5-8	Toplam	0-4	5-8	Toplam
1969	0,077	0,057	0,134	0,034	0,035	0,068
1970	0,072	0,063	0,135	0,021	0,034	0,055
1971	0,072	0,062	0,134	0,024	0,030	0,053
1972	0,088	0,066	0,154	0,044	0,036	0,081
1973	0,095	0,089	0,185	0,033	0,057	0,091
1974	0,098	0,070	0,168	0,036	0,049	0,086
1975	0,072	0,059	0,131	0,037	0,035	0,072
1976	0,059	0,050	0,109	0,029	0,034	0,063
1977	0,065	0,047	0,112	0,022	0,033	0,054
1978	0,056	0,045	0,101	0,024	0,031	0,056
1979	0,063	0,056	0,119	0,041	0,036	0,077
1980	0,067	0,062	0,128	0,036	0,045	0,080
1981	0,085	0,094	0,179	0,059	0,075	0,134
1982	0,098	0,151	0,249	0,039	0,117	0,156
1983	0,097	0,158	0,255	0,066	0,113	0,179
1984	0,125	0,172	0,297	0,053	0,130	0,183
1985	0,111	0,256	0,368	0,052	0,198	0,251
1986	0,103	0,243	0,346	0,051	0,193	0,245
1987	0,100	0,300	0,400	0,056	0,233	0,290
1988	0,096	0,307	0,403	0,046	0,240	0,286
1989	0,109	0,275	0,384	0,060	0,222	0,283
1990	0,096	0,212	0,308	0,060	0,196	0,256
1991	0,096	0,251	0,348	0,063	0,198	0,261
1992	0,084	0,270	0,354	0,060	0,209	0,269
1993	0,075	0,263	0,338	0,052	0,203	0,256
1994	0,065	0,293	0,358	0,052	0,234	0,285
1995	0,084	0,315	0,399	0,052	0,229	0,281
1996	0,786	0,321	0,399	0,050	0,246	0,296
1997	0,072	0,324	0,397	0,047	0,257	0,304
1998	0,685	0,349	0,417	0,052	0,275	0,326
1999	0,072	0,380	0,451	0,058	0,302	0,360
2000	0,577	0,356	0,413	0,045	0,289	0,335
2001	0,059	0,417	0,476	0,050	0,332	0,382
2002	0,577	0,411	0,468	0,045	0,301	0,346
2003	0,060	0,439	0,499	0,047	0,319	0,366
2004	0,054	0,467	0,522	0,043	0,342	0,385
2005	0,062	0,466	0,528	0,054	0,397	0,397
2006	0,065	0,482	0,547	0,057	0,394	0,394
2007	0,076	0,480	0,556	0,060	0,346	0,406
2008	0,087	0,486	0,572	0,069	0,348	0,417
2009	0,079	0,481	0,560	0,061	0,344	0,421

Hesapladığımız 2 basamaklı endeks değeri bize 1969 yılında % 13 düzeyinde gerçekleşen endüstri-içi ticaretin dalgalı bir seyir izlemekle birlikte arttığını göstermektedir (Tablo 2). Bu oran 1980 yılında % 12,8'e gerilese de 1987 yılında % 40, 1999 yılında % 45,1 ve 2004 yılında % 52,2'ye ve 2009 yılında % 56'ya yükselmiştir. Bir başka ifadeyle toplam dış ticaret hacmimizin önemli bir kısmı 2009 yılı itibarıyla endüstri-içi ticaret niteliğindedir. Ancak 2 basamaklı dış ticaret rakamları bazında yaptığımız bu değerlendirmede hatırlanması gereken temel nokta; yüksek düzeyde toplulaştırılmış ürün grupları bazında hesaplama yapıldığında olması gerekenden daha büyük bir endeks değerine ulaşılacağıdır. 3 basamaklı endeks değerlerine baktığımız zaman 1969 yılında % 6,8 olan endüstri-içi ticaret endeks değerinin 1980 yılında % 8, 1999'da % 36 ve 2004 yılında % 38,5 ve 2009 yılında ise % 42,1 olduğunu görmemiz mümkündür (Tablo 2). Toplulaştırma tartışmasında değindiğimiz üzere 2009 yılı için 2 basamaklı veriler kullanıldığında % 56 düzeyinde gerçekleşen endeks değeri 3 basamaklı veriler ele alındığında % 42,1'e gerilemiştir ki bu durum beklentilerimizi doğrulamaktadır.

Tablo 3'de ise yıllar itibarıyla sektörlerin endüstri-içi ticaret endeks değerleri ağırlıklı ortalama cinsinden görülmektedir. Tablo 3'de dikkat edilmesi gereken ilk nokta, birincil mallardan çok mamul mallarda (5-8) endeks değerinin yüksek olduğudur. Pazar yapısı, ürünün kalite ve nitelik bakımından farklılaştırılabilmesi, ölçek ekonomilerinin gerçekleştirilebilmesi, üretim sürecinin aşamalara ayrılabilmesi gibi özelliklere dayalı olarak mamul mallarda endüstri-içi ticaret ortaya çıkmaktadır (Küçükahmetoğlu, 2002: 44)

1980 yılına kadar endüstri-içi ticaretin önemli bir bölümü başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş malları sektörlerinden (6) kaynaklanmıştır. 1980 yılına kadar işlenmiş mallarda endüstri-içi ticaret payı % 2 – 3 aralığında gerçekleşirken diğer imalat sanayi sektörlerinde bu oran binde 1–8 aralığında değerler almıştır. 1980 sonrası dönemde ise başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar (6) ve makine ve ulaşım araçları (7) endüstrisi ön plandadır. Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar (6) endüstrisinin payı 1980 yılında % 2,2; 1990 yılında % 10,8, 2000 yılında % 11,5 ve 2004 yılı için % 11,1 ve 2009 yılı için % 10,5 olarak gerçekleşmiştir. Makine ve ulaşım araçları (7) endüstrisi açısından 1969 yılında % 0,1 olan endeks değeri 1980 yılında %1,3'e, 1990 yılında % 3,8'e 2000 yılında % 11,7'e ve 2009 yılındaysa %15,8'e yükselmiştir. Kimyasallar ve çeşitli mamul eşya endüstrilerinin endüstri-içi ticaretteki payı ise azdır. Kimyasallar (5) için 1969 döneminde % 1,2 olan endüstri-içi ticaret payı 1980 yılında % 1, 1990 yılında % 3,8, 2000 yılında % 2,7 ve 2009 yılı için % 3,5 olarak gerçekleşmiştir. Kimya sektörü açısından endüstri-içi ticaretin payı oldukça azdır ve neredeyse dönem boyunca pek fazla bir gelişme göstermemiştir. Çeşitli mamul eşya (8) sektörü açısından ise endeks değeri genelde çok düşük düzeyde

gerçekleşmiştir öyle ki 1969 yılında %0,1 olan endeks değeri 2009 yılı itibarıyla % 0,45 seviyesindedir (Tablo 3).

Tablo 3. Endüstriler için hesaplanan endüstri-içi ticaret değerleri

	0	1	2	3	4	0-4	5	6	7	8	5 - 8	0-8
1969	0,004	0,000	0,024	0,004	0,001	0,034	0,012	0,020	0,001	0,001	0,035	0,068
1970	0,003	0,000	0,016	0,001	0,001	0,021	0,010	0,020	0,003	0,002	0,034	0,055
1971	0,004	0,000	0,019	0,003	0,001	0,024	0,008	0,015	0,004	0,002	0,030	0,053
1972	0,008	0,001	0,014	0,019	0,003	0,044	0,008	0,024	0,003	0,002	0,036	0,081
1973	0,005	0,000	0,017	0,010	0,001	0,033	0,022	0,028	0,005	0,002	0,057	0,091
1974	0,004	0,000	0,008	0,018	0,005	0,036	0,007	0,032	0,007	0,003	0,049	0,086
1975	0,004	0,000	0,012	0,014	0,006	0,037	0,005	0,021	0,006	0,003	0,035	0,072
1976	0,002	0,001	0,019	0,006	0,001	0,029	0,005	0,021	0,006	0,001	0,034	0,063
1977	0,002	0,000	0,017	0,000	0,002	0,022	0,008	0,018	0,005	0,001	0,033	0,054
1978	0,002	0,000	0,020	0,000	0,003	0,024	0,007	0,017	0,006	0,001	0,031	0,056
1979	0,001	0,000	0,029	0,000	0,011	0,041	0,006	0,019	0,010	0,001	0,036	0,077
1980	0,004	0,000	0,021	0,009	0,001	0,036	0,009	0,022	0,013	0,001	0,045	0,080
1981	0,011	0,000	0,020	0,017	0,011	0,059	0,013	0,036	0,023	0,002	0,075	0,134
1982	0,009	0,000	0,013	0,012	0,005	0,039	0,022	0,057	0,034	0,004	0,117	0,156
1983	0,006	0,000	0,020	0,031	0,008	0,066	0,019	0,067	0,023	0,004	0,113	0,179
1984	0,017	0,000	0,016	0,016	0,004	0,053	0,019	0,079	0,028	0,004	0,130	0,183
1985	0,013	0,000	0,016	0,018	0,006	0,052	0,032	0,104	0,052	0,010	0,198	0,251
1986	0,010	0,001	0,021	0,012	0,007	0,051	0,044	0,103	0,037	0,009	0,193	0,245
1987	0,020	0,001	0,018	0,011	0,007	0,056	0,055	0,099	0,069	0,010	0,233	0,290
1988	0,009	0,001	0,021	0,010	0,006	0,046	0,069	0,122	0,041	0,008	0,240	0,286
1989	0,011	0,002	0,020	0,016	0,010	0,060	0,052	0,129	0,034	0,009	0,222	0,283
1990	0,013	0,003	0,019	0,017	0,008	0,060	0,038	0,108	0,038	0,012	0,196	0,256
1991	0,015	0,005	0,016	0,016	0,011	0,063	0,034	0,105	0,045	0,013	0,198	0,261
1992	0,015	0,009	0,013	0,012	0,011	0,060	0,033	0,105	0,056	0,015	0,209	0,269
1993	0,018	0,007	0,015	0,008	0,005	0,052	0,026	0,105	0,053	0,019	0,203	0,256
1994	0,012	0,006	0,015	0,012	0,006	0,052	0,032	0,126	0,059	0,017	0,234	0,285
1995	0,013	0,006	0,014	0,010	0,008	0,052	0,027	0,118	0,064	0,020	0,229	0,281
1996	0,012	0,009	0,016	0,008	0,005	0,050	0,025	0,117	0,076	0,028	0,246	0,296
1997	0,012	0,011	0,014	0,005	0,005	0,047	0,025	0,128	0,073	0,030	0,257	0,304
1998	0,016	0,009	0,014	0,007	0,005	0,052	0,027	0,127	0,088	0,032	0,275	0,326
1999	0,017	0,009	0,014	0,010	0,007	0,058	0,030	0,119	0,122	0,031	0,302	0,360
2000	0,014	0,009	0,012	0,008	0,002	0,045	0,027	0,115	0,117	0,031	0,289	0,335
2001	0,012	0,008	0,013	0,012	0,005	0,050	0,033	0,127	0,139	0,032	0,332	0,382
2002	0,010	0,005	0,012	0,016	0,002	0,045	0,031	0,118	0,118	0,034	0,301	0,346
2003	0,010	0,004	0,012	0,017	0,004	0,047	0,029	0,113	0,129	0,048	0,319	0,366
2004	0,009	0,003	0,011	0,017	0,003	0,043	0,028	0,111	0,173	0,030	0,342	0,385
2005	0,010	0,003	0,010	0,027	0,004	0,054	0,027	0,110	0,169	0,033	0,343	0,397
2006	0,010	0,003	0,011	0,031	0,003	0,057	0,029	0,111	0,152	0,036	0,337	0,394
2007	0,010	0,003	0,010	0,036	0,002	0,060	0,029	0,110	0,159	0,039	0,346	0,406
2008	0,011	0,003	0,008	0,045	0,002	0,069	0,031	0,108	0,146	0,039	0,348	0,417
2009	0,015	0,004	0,009	0,031	0,003	0,061	0,035	0,105	0,158	0,045	0,344	0,421

Dış ticarete konu olan ürünleri içerdiği teknolojik düzeylerine göre standart, ara ve ileri teknoloji ürünleri olarak sınıflandırılmak mümkündür. Standart teknoloji ürünleri, teknolojisi büyük ölçüde belirginleşmiş ürünler olarak kabul edilebilir. (Küçükahmetoğlu,2002:40) Yüksek ve düşük teknoloji ayırımında ürünlerin içerdikleri AR-GE yoğunlukları belirleyicidir. Yüksek teknoloji düzeyine sahip endüstriler gelişmiş teknoloji altyapıları ve geniş AR-GE yatırımları sayesinde standart ve ara teknoloji endüstrilere göre daha fazla ürün farklılaştırmasına gidebilme imkânına sahiptirler.

Ülkemizde endüstri-İçi ticaret ağırlıklı olarak standart teknoloji ürünlerde gerçekleşmektedir. Öyle ki 1969 yılında gerçekleşen endüstri-İçi ticaretin neredeyse tamamı standart teknoloji ürünler bazında olmuştur. 1969 yılında % 7 olan bu oran 1980'de % 4,8, 1990'da % 15,4, 2000'de %16,8 ve 2004'de % 15,2 olmuştur. Ara teknoloji ürünlerde ise genelde artış yönünde bir eğilim gözlenmiş ve 2004 yılı itibarıyla % 18,2 ile endüstri-İçi ticaretin en çok olduğu alan olarak dikkati çekmiştir. Yüksek teknolojiye sahip endüstriler için hesapladığımız endeks değerleri çok düşük düzeydedir. 1969 yılı için % 0,02 olan 2004 yılı itibarıyla % 0,05 gibi oldukça düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 4. Endeks değeri > 0,50 olan sektörler

	1969-1981	1982-1988	1989-1995	1996-2004	2004-2009
Kimyasallar	532, 542, 551	523, 524, 551, 553, 554, 562, 574, 581, 582, 592	511, 523, 524, 532, 542, 553, 554, 571, 573, 582	522, 532, 553, 554, 581, 582, 583	511,523,524,532, 553,554,579,582,
İşlenmiş mamul mallar	664, 671, 689	612, 625, 642, 654, 671, 673, 674, 678, 679, 682, 684, 689, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 699	621, 625, 634, 635, 642, 651, 652, 654, 655, 656, 657, 662, 664, 666, 671, 672, 678, 679, 684, 691, 692, 693, 696, 697	612, 621, 625, 629, 634, 635, 642, 651, 652, 653, 654, 655, 657, 663, 664, 666, 672, 678, 679, 682, 684, 691, 692, 699	612, 621, 625, 634, 642, 651, 653,654, 657, 662, 663,664, 672, 678,679, 684, 692,694, 699
Makine ve ulaşım	783	721,749, 761, 773, 775, 781, 783, 786	773, 775, 783, 786	713, 721, 727, 733, 771, 773, 781, 783, 784, 785, 786, 792	713,716, 721, 722, 727, 733, 741,742, 747, 748, 771,772, 773, 781, 783, 784, 786, 793
Çeşitli mamul eşya	899	821, 851, 895, 897, 898, 899	812, 813, 821, 851, 893, 898	811, 812, 813, 821, 831, 851, 893	812, 813, 821, 831, 851, 891, 892,893

Endüstri-İçi ticaret endeks değerinin % 50'den yüksek olması durumunda ilgili sektörde endüstri-İçi ticaretin, endeks değerinin % 25'in altında olduğu durumda ise endüstriler arası ticaretin yoğun olarak

gerçekleştiği kabul edilmektedir. Tablo 4’de endüstri-içi ticaret değerinin % 50’den büyük olduğu sektörler,1969–81;1982–88;1989–95, 1996–2004 ve 2005-2009 dönemi için yer almaktadır. 1969–81 döneminde sadece 8 sektörde;1982–88 döneminde 43,1989–1995 döneminde 44 1996–2004 döneminde 50 ve 2005-2009 döneminde 53 sektörde yoğun endüstri-içi ticarete rastlanmaktadır.

Kimyasallar, işlenmiş mamul mallar, makine ve ulaşım araçları ve çeşitli mamul eşya endüstrilerindeki alt ürün gruplarının endüstri-içi ticaret endeks değerlerinin ayrıntılı bir değerlendirmesini Tablo 5,6, 7 ve 8’de görmek mümkündür. Kimyasallar sektörü için 1969–81 dönemi ortalamaları dikkate alındığında debayette kullanılan bitkisel ve hayvansal menşeli hulasalar (532), ilaçlar (542) ve uçucu yağlar ve rezinoitler (551) sektörlerinde endüstri-içi ticaretin yoğun olduğunu söyleyebiliriz. 1969–81 döneminde 522, 523, 553, 581 no’lu alt sektörler hariç diğer tüm alt sektörlerde ise endüstriler arası ticaret vardır.(Tablo 5) **1982–88 döneminde** diğer inorganik kimyasal maddeler (523), oksijen ve peroksijen metalik asitlerin tuzları, kıymetli metallerin bileşikler (524),uçucu yağlar ve rezinoitler (551), parfüm ve kozmetik veya tuvalet müstahzarları (553), sabunlar, temizleme ve cilalama ürünleri (554), mineral kimyasal gübreler (562), poliasetaller ve diğer polieterler ve epoksi reçineler (574), plastikten tüpler, borular hortumlar; conta, dirsek, rakor vb.(581), plastikten levhalar ve plakalar (582) , nişasta, inülin, buğday gluteni, albuminler, yapıştırıcı ve tutkallar (592) alt sektörlerinde yoğun biçimde endüstri-içi ticarete rastlamak mümkündür.

1989-95 döneminde hidro-karbonlar ve türevleri (511), diğer inorganik kimyasal maddeler (523), oksijen ve peroksijen metalik asitlerin tuzları, kıymetli metallerin bileşikler(524), debayette kullanılan bitkisel ve hayvansal menşeli hulasalar (532), ilaçlar (542), parfüm ve kozmetik veya tuvalet müstahzarları (553), sabunlar, temizleme ve cilalama ürünleri (554), etilen polimerleri (571), vinil klorür veya halojenli diğer olefin polimerleri (573) ve plastikten levhalar ve plakalar (582) no’lu sektörlerde; **1996-2004 döneminde** inorganik kimyasal elementler (522), debayette kullanılan bitkisel ve hayvansal menşeli hulasalar (532), sabunlar, temizleme ve cilalama ürünleri(554), plastikten tüpler, borular, hortumlar; conta, dirsek, rakor vb.(581), plastikten levhalar ve plakalar (582), plastikten monofil, çubuk, profiller (583) sektörlerinde endüstri-içi ticarete yoğun olarak rastlanmıştır.

2005-2009 döneminde diğer inorganik kimyasal maddeler (523), oksijen ve peroksijen metalik asitlerin tuzları, kıymetli metallerin bileşikler (524), debayette kullanılan bitkisel ve hayvansal menşeli hulasalar (532), parfüm ve kozmetik veya tuvalet müstahzarları (553) ve plastikten levhalar ve plakalar (582) sektörlerinde yoğun endüstri-içi ticaret söz konusudur.

Tablo 5. Kimyasallar Endüstrisi için hesaplanan endüstri-İç ticaret değerleri

	1969-81	1982-88	1989-95	1996-2004	2005-2009
511	6,5	30,63	59,56	42,67	58,47
512	2,5	19,35	27,25	20,61	13,97
513	7,3	43,72	25,22	8,93	11,21
516	0,1	10,63	8,19	11,10	16,97
522	28,4	13,15	19,42	75,65	40,01
523	27,8	73,10	93,89	28,91	93,01
524	2,8	64,75	80,29	32,28	91,61
532	68,9	36,49	79,82	83,90	90,18
533	7,8	43,77	21,95	37,20	46,70
541	6,7	32,79	10,07	15,78	13,32
542	68,3	36,59	63,99	24,01	20,57
551	72,0	89,19	32,80	19,80	21,30
553	25,6	56,13	54,81	63,31	85,50
554	17,9	52,67	69,00	61,63	73,95
562	0,0	63,12	30,52	10,11	14,92
571	0,3	37,86	61,11	6,15	10,08
572	0,0	23,96	1,13	1,00	1,46
573	21,0	42,61	60,37	5,29	4,49
574	1,2	66,27	46,41	35,94	30,12
575	2,2	46,79	29,73	13,14	15,99
579	0,9	49,72	45,60	28,50	71,56
581	25,9	83,02	32,36	72,66	47,15
582	2,9	52,05	61,95	71,50	87,01
583	0,0	21,75	20,94	81,76	32,69
591	8,5	16,73	32,97	32,51	35,48
592	12,7	54,95	20,21	26,36	30,79
593	11,2	3,47	2,32	26,06	36,17
598	6,3	25,60	18,36	15,99	27,69

Ele alınan dönemler itibarıyla endüstri-İç ticaretin yoğun olduğu üç sektör debayette kullanılan bitkisel ve hayvansal menşeli hulasalar (532), sabunlar, temizleme ve cilalama ürünleri(554) ve plastikten levhalar ve plakalar (582) sektörlerdir.(Ele alınan beş dönemin dördünde yoğun endüstri-İç ticarete rastlanmıştır.)

İşlenmiş mamul mallar için hesaplanmış endüstri-İç ticaret değerlerini Tablo 6'da görmek mümkündür. **1969-1981 dönemi** itibarıyla cam (664), dökme ve aynalı demir(671) ve metalürjide kullanılan adi metaller (689) olmak üzere sadece 3 sektörde endüstri-İç ticarete yoğun olarak rastlanmıştır. **1982-88 döneminde** deri ve köseleden mamul eşya (612), kauçuktan iç ve dış lastikler (625), kağıt, kağıt hamuru, karton ver selülozik liflerden mamul eşya (642), dokumaya elverişli diğer maddelerden dokunmuş mensucat (654), dökme ve aynalı demir, ferro alyajlar (671), demir veya alaşımsız çelikten kaplanmamış yassı hadde mamulleri (673),

demir veya alaşımsız çelikten kaplanmış yassı hadde mamulleri (674), demir veya çelikten teller (678), demir veya çelikten ince, kalın borular ve içi boş profiller vb. (679), bakır ve bakırdan çubuk, profil, tel, saç, şerit, boru vb.(682), alüminyum ve alüminyumdan profil, saç, vb.(684), metalurjide kullanılan adi metaller (689), demir, çelik veya alüminyumdan inşaat ve aksamı (691), demir çelik veya alüminyumdan depo, sarnıç, vb. kaplar (692), alüminyum, bakır veya demir çelikten teller, halatlar vb.(693), bakır, alüminyum, demir veya çelikten çivi, vida, pim, rondela vb. eşya(694), el aletleri ve makineler için aletler(695), bıçakçı eşyası ve sofrta takımları, bunların aksam ve parçaları (696) ve diğer adi metallere (699) sektörlerinde endüstri-içi ticaret değeri % 50'den fazladır.

Tablo 6. İşlenmiş Mamul Mallar Endüstrisi için hesaplanan endüstri-içi ticaret değerleri

	1969-81	1982-88	1989-1995	1996-2004	2004-2009
612	10,9	53,7	47,5	73,3	82,8
621	1,2	49,6	80,2	80,2	90,1
625	34,7	52,9	57,5	70,8	76,1
634	32,9	47,5	59,4	60,0	76,0
642	27,8	67,5	79,1	80,8	54,4
651	40,1	36,7	78,7	88,0	73,5
653	29,7	15,8	73,2	87,5	69,1
654	24,3	59,2	86,6	74,0	68,3
657	18,6	52,9	82,7	83,1	85,5
662	13,7	46,3	77,0	43,1	48,0
663	18,3	48,9	26,4	52,7	71,4
664	51,8	33,4	72,9	90,2	92,8
671	58,2	85,6	61,0	45,0	17,2
672	0,1	47,5	78,5	70,9	79,0
678	3,7	71,5	83,2	80,4	90,1
679	18,2	79,2	90,3	84,4	58,0
682	24,1	56,1	75,5	54,9	34,3
684	37,3	69,4	60,0	62,9	71,5
691	9,0	51,7	66,8	81,4	30,0
692	25,6	78,7	65,8	74,9	51,7
693	37,1	52,3	73,7	40,5	31,4
694	6,5	70,0	48,0	56,5	60,0
696	39,5	73,2	57,3	32,2	34,4
699	17,7	86,6	42,3	77,3	94,6

1989–1995 döneminde kauçuk ve kauçuktan eşya (621), kauçuktan iç ve dış lastikler (625), kaplamalık ağaçlar, levhalar, kontraplak, sırtık, kazık vs. ile ağaç yünü(634), ağaçtan muhafazalar, kutu, kafes sandık, vs. ile inşaat ve marangozluk mamülleri(635), kağıt, kağıt hamuru, karton ve selülozik liflerden mamul eşya (642), tekstil iplikleri(651), pamuklu mensucat(652), dokumaya elverişli diğer maddelerden dokunmuş mensucat (654), örme

mensucat (655), kurdelalar, etiketler, armalar, tüller vb.(656), özel iplikler ve dokunmamış mensucat (657), silisli fosil unları ve benzerlerinden eşya, tuğla, kiremit, vb. eşya(662), cam (664), çanak-çömlek (666), dökme ve aynalı demir (671), demir veya çelikten külçe ve diğer ilk şekillerde yarı mamuller(672), demir veya çelikten teller (678), demir veya çelikten ince, kalın borular ve içi boş profiller, boru bağlantı parçaları (679), alüminyum ve alüminyumdan çubuk, profil, tel, saç, şerit, boru vb.(684), demir, çelik veya alüminyumdan inşaat ve inşaat aksamı (691), demir çelik veya alüminyumdan depo, sarnıç, vb. kaplar(692), alüminyum, bakır veya demir çelikten teller, halatlar, kablolar, mensucat(693), bıçakçı eşyası ve sofrta takımları, bunların aksam ve parçaları (696) ve adi metallerden ev işlerinde kullanılan eşya ve aksam(697) no'lu sektörlerde endüstri-İçi ticaretin fazla olduğu belirlenmiştir.

1996-2004 dönemindeyse silisli fosil unları ve benzerlerinden eşya, tuğla, kiremit, vb. eşya(662), dökme ve aynalı demir, ferro alyajlar (671), alüminyum, bakır veya demir çelikten teller, halatlar, kablolar, mensucat(693) ve bıçakçı eşyası ve sofrta takımları, bunların aksam ve parçaları (696) sektörleri hariç tüm alt sektörlerde endüstri-İçi ticaretin yoğun olduğunu söylemek mümkündür. **2005-2009 dönemi için** işlenmiş mamul mallar endüstrisi alt sektörlerinin önemli bir kısmında yoğun endüstri-İçi ticaret söz konusudur. Cam (664), demir veya çelikten teller (678) ve kauçuk ve kauçuktan eşya (621) sektörlerinde oran % 90'ın üzerinde seyretmektedir.

Ele alınan beş dönemin dördünde yoğun endüstri-İçi ticarete rastlanan sektörler ise, kauçuktan iç ve dış lastikler (625), kağıt, kağıt hamuru, karton ve selülozik liflerden mamul eşya (642), dokumaya elverişli diğer maddelerden dokunmuş mensucat (654), kurdelalar, etiketler, armalar, tüller vb.(656), özel iplikler ve dokunmamış mensucat (657), demir veya çelikten teller (678), demir veya çelikten ince, kalın borular ve içi boş profiller, boru bağlantı parçaları (679), alüminyum ve alüminyumdan çubuk, profil, tel, saç, şerit, boru vb.(684), demir, çelik veya alüminyumdan inşaat ve inşaat aksamı (691) sektörleridir.

Makine ve ulaşım araçları sektörü için hesaplanmış endüstri-İçi ticaret değerlerini Tablo 7'de görmek mümkündür. **1969-1981 döneminde** sadece tek bir sektörde, 10+ kişi taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, çekiciler (783) sektöründe endüstri-İçi ticaretin yoğun olduğu ve 741 no'lu sektör hariç diğer tüm sektörlerde endüstriler arası ticaretin yaygın olduğunu söylememiz mümkündür. **1982-88 dönemindeyse** tarımsal makineler (traktörler hariç) (721), döküm plakaları ve modelleri, kalıplar, contalar(749), televizyon alıcıları (761), elektrik dağıtım donanımı (teller, kablolar, vb.)(773), evlerde kullanılan makineler (buzdolabı vb.) (775), Motorlu yolcu taşıtları (binek otomobilleri vb.) (781), 10+ kişi taşımaya

mahsus motorlu taşıtlar, çekiciler (783), römorklar ve yarı römorklar (786) sektörlerinde endüstri-içi ticaretin fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. **1989–1995 döneminde** elektrik dağıtım donanımı (teller, kablolar, vb.-(773)), evlerde kullanılan makineler (buzdolabı vb.-(775)),10+ kişi taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, çekiciler(783), römorklar ve yarı römorklar (786) sektörlerinde endüstri-içi ticaretin fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 7. Makine ve Ulaşım Araçları Endüstrisi için hesaplanan endüstri-içi ticaret değerleri

	1969–81	1982–88	1989-95	1996-2004	2004-2009
713	3,5	34,9	36,0	55,8	54,6
716	1,2	24,1	20,0	40,6	53,6
721	15,1	68,6	44,0	52,3	68,6
722	6,3	34,0	20,7	47,3	83,4
727	1,5	39,7	49,0	77,9	86,5
733	1,2	24,7	36,1	68,0	87,5
741	27,3	36,7	19,7	44,4	72,5
742	2,5	22,1	25,6	36,9	52,3
743	2,6	47,4	26,7	29,7	44,3
747	8,0	48,7	24,0	46,7	56,1
748	1,7	24,0	10,3	41,7	56,9
762	8,2	34,6	49,2	2,4	2,9
771	1,8	18,7	76,1	84,1	85,7
772	2,0	19,1	18,5	43,3	69,1
773	11,0	58,4	80,9	56,7	57,1
775	18,7	73,5	78,2	72,3	45,7
781	15,8	64,4	42,1	58,8	85,1
783	51,8	55,3	69,7	74,1	68,1
784	9,2	33,3	32,8	53,0	67,9
785	1,20	39,8	28,1	62,0	47,2
786	16,8	58,7	51,1	74,0	80,8
793	10,7	14,5	43,7	61,6	63,8

1996–2004 dönemindeyse motorlar ve aksamı (713), tarımsal makineler (traktörler hariç) (721), gıda işleme makineleri (727) , metalleri dövme, çekiçleme veya kalıpta dövme suretiyle işlemeye mahsus takım tezgahları(733), elektrikli güç makineleri (transformatörler vb. (771), elektrik dağıtım donanımı (773), motorlu yolcu taşıtları (binek otomobilleri vb.) (781), 10+ kişi taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, çekiciler (783), motorlu taşıtların aksam ve parçaları ile şase ve karoserleri (784), motosikletler, bisikletler, sakatlar için koltuklar vb. aksam parçaları((785), römorklar ve yarı römorklar (786) ve hava taşıtları, uzay araçları vb. aksam, parçaları (792) sektörlerinde endüstri-içi ticarete yoğun olarak rastlanmıştır. **2005-2009 dönemindeyse** traktör(722), gıda işleme makineleri (727),

metalleri dövme, çekiçleme veya kalıpta dövme suretiyle işlemeye mahsus takım tezgahları (733), elektrikli güç makinaları (transformatörler vb. (771) ve römorklar ve yarı römorklar (786) sektörlerinde yoğun olarak endüstri-İçi ticarete rastlanmıştır. Ele alınan beş dönem itibarıyla da endüstri-İçi ticaret 10+ kişi taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, çekiciler (783) sektörü varlığını sürdürmüştür.

Tablo 8. Çeşitli Mamul Eşya Endüstrisi için hesaplanan endüstri-İçi ticaret değerleri

	1969-81	1982-88	1989-1995	1996-2004	2005-2009
811	4,1	29,7	23,3	70,0	25,2
812	21,8	13,5	66,1	79,2	51,8
813	32,5	75,6	86,7	81,0	91,4
821	29,3	16,8	85,6	75,3	71,6
831	49,5	28,1	20,3	84,2	53,3
841	14,5	0,3	1,7	15,9	28,2
846	18,8	8,7	8,0	11,4	21,1
851	25,2	65,9	54,9	86,1	68,2
871	0,0	4,1	2,60	13,9	20,3
872	0,0	9,1	9,5	13,5	19,5
873	0,1	1,6	9,4	29,7	39,7
874	0,7	11,3	6,4	14,4	20,7
883	40,9	42,9	23,9	16,3	12,2
884	2,5	34,5	14,4	10,1	7,5
885	2,5	12,8	4,5	10,3	11,9
891	41,6	30,8	29,7	48,3	93,2
892	21,4	47,2	31,6	46,9	69,8
893	1,3	10,1	62,1	77,4	88,0
894	26,5	46,9	20,1	26,9	23,8
895	36,9	75,2	43,9	27,4	27,2
896	7,5	6,1	33,1	37,8	14,3
897	40,8	76,0	48,5	32,0	43,6
898	19,6	79,0	87,1	46,8	19,3

Çeşitli mamul eşya için hesaplanmış endüstri-İçi ticaret değerlerini Tablo 8'de görmek mümkündür. **1961-81 döneminde** sadece başka yerde belirtilmeyen maddelerden işlenmiş eşyalar (899) sektöründe, **1981-88 dönemindeyse** mobilya, aksam ve parçaları(821), ayakkabılar ve aksamı (851), büro eşyası, yazı ve çizim malzemeleri(895), kıymetli, yarı kıymetli, kaplama metallere kuyumcu ve mücevherci eşyası(897), müzik aletleri vb. aksam ve parçaları(898), başka yerde belirtilmeyen maddelerden işlenmiş eşyalar (899) sektörlerinde endüstri-İçi ticaret yoğunudur.

1989-1995 döneminde demir, çelik ve seramikten radyatörler vb.(812), ışıklı isim tabelaları ve aksamı, portatif elektrik lambaları (813),

mobilya, aksam ve parçaları (821), ayakkabılar ve aksamı(851), plastikten mamul esya(893), müzik aletleri vb. aksam ve parçaları (898); **1996–2004 dönemindeyse** prefabrik yapılar (811), demir, çelik ve seramikten radyatörler vb.(812), ışıklı isim tabelaları ve aksamı, portatif elektrik lambaları (813), mobilya, aksam ve parçaları(821), sandıklar, bavullar, çantalar ve kılıflar (831),ayakkabılar ve aksamı(851), plastikten mamul eşya(893) sektöründe endüstri-içi ticaret yoğundur. **2005–2009 dönemindeyse**, ışıklı isim tabelaları ve aksamı, portatif elektrik lambaları (813), mobilya, aksam ve parçaları(821) ve plastikten mamul eşya(893)sektörlerinde yoğun olarak endüstri-içi ticarete rastlanmıştır. Ele alınan beş dönemin dördünde yoğun endüstri-içi ticarete ışıklı isim tabelaları ve aksamı, portatif elektrik lambaları (813) ve ayakkabılar ve aksamı (851) sektörlerinde rastlanmıştır.

5. SONUÇ

Çalışmada ulaşılan sonuçlar ana başlıklar halinde şu şekilde özetlenebilir:

1. Dış ticaret yapımız endüstriler arası nitelikte olmakla birlikte endüstri-içi ticaretin payı ele alınan dönemde dalgalı bir seyir izlemekle birlikte artmaktadır.

2. Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar ve makine ve ulaşım araçları sektöründe endüstri-içi ticaret ön plandadır. Kimyasallar ve çeşitli mamul eşya sınıflarının endüstri-içi ticaretteki payı ise azdır.

3. Dış ticarete konu olan ürünleri içerdiği teknolojik düzeylerine ilişkin standart, ara ve ileri teknoloji ürünleri olarak sınıflandırılmak mümkündür. Ülkemizde endüstri-içi ticaret ağırlıklı olarak standart teknoloji ürünlerde gerçekleşmektedir. Yüksek teknolojiye sahip endüstriler için hesapladığımız endeks değerleri çok düşük düzeydedir.1969 yılı için % 0,02 olan 2004 yılı itibarıyla % 0,05 gibi oldukça düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

4. Kimyasallar endüstrisi açısından ele alınan dönemler itibarıyla endüstri-içi ticaretin yoğun olduğu üç sektör debayette kullanılan bitkisel ve hayvansal menşeli hulasalar (532), sabunlar, temizleme ve cilalama ürünleri(554) ve plastikten levhalar ve plakalar (582) sektörlerdir.(Ele alınan beş dönemin dördünde yoğun endüstri-içi ticarete rastlanmıştır.) **Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar endüstrisi** açısından ele alınan beş dönemin dördünde yoğun endüstri-içi ticarete rastlanan sektörler ise, kauçuktan iç ve dış lastikler (625), kağıt, kağıt hamuru, karton ver selülozik liflerden mamul eşya (642), dokumaya elverişli diğer maddelerden dokunmuş mensucat (654), kurdelalar, etiketler, armalar, tüller vb.(656), özel iplikler ve dokunmamış mensucat (657), demir veya çelikten teller

(678), demir veya çelikten ince, kalın borular ve içi boş profiller, boru bağlantı parçaları (679), alüminyum ve alüminyumdan çubuk, profil, tel, saç, şerit, boru vb.(684), demir, çelik veya alüminyumdan inşaat ve inşaat aksamı (691) sektörleridir. **Makine ve ulaşım araçları endüstrisi** açısından incelenen beş dönem itibarıyla da endüstri-içi ticaret 10+ kişi taşımaya mahsus motorlu taşıtlar, çekiciler (783) sektörü varlığını sürdürmüştür. **Çeşitli mamul eşya endüstrisi** açısından ele alınan beş dönemin dördünde yoğun endüstri-içi ticarete ışıklı isim tabelaları ve aksamı, portatif elektrik lambaları (813) ve ayakkabılar ve aksamı (851) sektörlerinde rastlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Başkol Murat Ozan (2005), “*Endüstri-içi ticaret teorisi açısından dış ticaret yapımızın değerlendirilmesi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa
- Brander James ve Paul Krugman(1992), “A Reciprocal Dumping Model of International Trade”, içinde Gene Grossman (ed.), *Imperfect Competition and International Trade*, Second edition, USA: MIT
- Çepni Elif ve Nezir Köse, (2003) “Intra-Industry Trade Patterns of Turkey: A Panel Study”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:5, Sayı:3, pp.13-28
- Dixit Avinash and Joseph Stiglitz(1977), “Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity”, *American Economic Review*, Vol:67, No:3, pp.297-308
- Duman Mehmet, (1996) “1990’larda OECD ülkeleri ve Türkiye’nin dış ticaretinde endüstri-içi ticaretin payı”, *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı:3
- Erk Nejat ve Yelda Bugay Tekgül, (2000) “Ekonomik Entegrasyon ve Endüstri-içi Ticaret:Türkiye-AB Ülkeleri arasındaki Endüstri-içi Ticaretin Ölçülmesi ve Ticaret Tipinin Belirlenmesi”, *ODTÜ Uluslararası Ekonomi Konferansı*
- Erlat Güzin and Haluk Erlat, (2003) “Measuring Intra-Industry Trade and Marginal Intra-Industry Trade”, *Russian and East European Finance and Trade*, Vol:39, No:6, pp. 5-38
- Falvey Rodney E. (1981), “Commercial Policy and Intra-Industry Trade”, *Journal of International Economics*, V:11(4), pp.495-511
- Falvey Rodney ve H.Kierzkowski(1987); “Product Quality, Intra-Industry Trade and (Im) Perfect Competition” içinde H.Kierzkowski (ed), *Protection and International Trade*, USA:Basil Blackwell Inc.
- Finger Joseph Micheal, (1975) “Trade Overlap and Intra-Industry Trade”, *Economic Inquiry*, V:XIII, No:4, pp.581-589
- Gönel Feride Doğaner, (2001a) “How Important Is Intra-Industry Trade Between Turkey and Its Trading Partners:A Comparison Between the European Union and Central Asia Turkic Republics”, *Russian and East European Finance and Trade*, Vol:37, No:4, pp.61-76
- Gönel Feride Doğaner, (2001b) “Tekstil Sektöründe Endüstri-içi Ticaret”, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:6, Sayı:21, ss.15-31
- Gray, Peter (1979) “Intra-Industry Trade:The Effects of Different Levels of Data Aggregation” içinde Herbert Giersh, *On The Economics of Intra-Industry Trade*, Tübingen: Mohr

- Greenaway David and Chris Milner(1986), *The Economics of Intra-Industry Trade*, Oxford:Basil Blackwell
- Grubel Herbert ve Peter J.Lloyd,(1975) *Intra-Industry Trade:The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*, London:MacMillan Press
- Helpman Elhanan(1981), “International Trade in the Presence of Product Differentiation,Economies of Scale and Monopolistic Competition”, *Journal of International Trade*, V:11(3),pp.305-340
- Helpman Elhanan(1984), “*Increasing Returns,Imperfect Markets and Trade Theory*” içinde R.Jones and P.Kenen(eds.), Handbook of International Economics, Amsterdam,Vol:1
- İyibozkurt Erol ve Başkol Ozan (2005), “*Sanayi-içi Ticaret (Endüstri-içi ticaret) ve Otomotiv Sektörü*”, IX.Otomotiv ve Yan Sanayi Sempozyumu,ss.41-49
- Kaya Aysen Ayten ve Atiş Gacener Aydanur (2007), “Türkiye Kimya Sanayi Endüstri-içi Ticaretinin Statik ve Dinamik Analizi: Avrupa Birliği Üye ve Aday Ülkeleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Çin”, *Ege Akademik Bakış*,V:7(1),ss.251-291
- Kösekahyaoglu Levent, (2002) “Does Trade Liberalization matter?”,*Marmara Journal of European Studies*,Vol:10,No:1,ss.113-135
- Küçükahmetoğlu Osman,(2002) “Endüstri-içi ticaret ve Türkiye”, *İktisat, İşletme ve Finans*, Sayı:190, ss.34-50
- Krugman Paul, (1979) “Increasing returns,Monopolistic Competition and International Trade”, *Journal of International Economics*, Vol:9(4),pp.469-479
- Lancaster Kelvin(1980), “Intra-Industry Trade under Perfect Monopolistic Competition”, *Journal of International Economics*, Vol:10(2),pp.151-175
- Lohrman Astrid-Marina, (2002) “A Dynamic analysis of Turkey’s Trade with the European Union in the 1990s”, *Russian and East European Finance and Trade*,Vol:38,No:2,pp.44-58
- Lipsey Robert E., (1976) “Review of Grubel H.G. and Lloyd P.J. “Intra-Industry Trade(1975)”, *Journal of International Economics*,Vol:6, No:3, pp.312-314
- OECD(2000),“Intra-Industry and Intra-Firm Trade and the Internationalisation of Production” *OECD Economic Outlook*, No:71
- Rayment Paul B.W., (1976)“ The Homogeneity of Manufacturing Industries with Respect to factor Intensity:the case of UK”,*Oxford Bulletin of Economics and Statistics*,V:38(3),pp.203-209
- Schüler Martin Kurt (1995), “The Path of Intra-Industry Trade Expansion:The Cases of Spain and Turkey”, *Metu Studies in Development*,Vol:22,No:1,pp.79-100
- Tharakan P.K.M. ve G.Calfat, (1996)“Empirical Analyses of International Trade Flows” iç. David Greenaway (ed.) *Current Issues in International Trade*, Second Edition, London:MacMillan Pres